

**Postanowienie składu siedmiu sędziów z dnia 27 listopada 2002 r., III CZP
13/02**

Strona nie ma obowiązku udokumentowania wysokości kosztów wymienionych w spisie (art. 109 k.p.c.); spis podlega kontroli sądu na podstawie art. 233 k.p.c.

Prezes SN Tadeusz Ereciński (przewodniczący)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster

Sędzia SN Maria Grzelka (współsprawozdawca)

Sędzia SN Jacek Gudowski

Sędzia SN Barbara Myszka (sprawozdawca)

Sędzia SN Zbigniew Strus

Sędzia SN Marek Sychowicz

Sąd Najwyższy na posiedzeniu jawnym w Izbie Cywilnej w dniu 27 listopada 2002 r., przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn, na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego we wniosku z dnia 15 lutego 2002 r.:

"1. Czy zasądzając od strony przegrywającej zwrot kosztów procesu na podstawie spisu kosztów sąd bezwzględnie związany jest określoną w nim wysokością wynagrodzenia adwokata, o ile mieści się ona w granicach stawek określonych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. Nr 154, poz. 1013), czy też może odpowiadającą mu kwotę zredukować, jeżeli uzgodniona w umowie z klientem opłata rażąco narusza kryteria wskazane w § 4 rozporządzenia ?

2. Czy i w jaki sposób powinna być udokumentowana wysokość określonego w spisie kosztów wynagrodzenia pełnomocnika ?

3. Czy do kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (art. 98 § 1 k.p.c.) strony reprezentowanej przez adwokata lub radcę prawnego zalicza się podatek VAT uregulowany w ustawie z dnia 8 stycznia 1993 r.

o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50, ze zm.)”?

pozostawił bez rozpoznania zagadnienie prawne przedstawione w punkcie 1 wniosku; odmówił podjęcia uchwały w pozostałym zakresie.

Uzasadnienie

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, na podstawie art. 16 ust. 2 i 3 w związku z art. 13 pkt 3 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz.U. z 1994 r. Nr 13, poz. 48 ze zm.), wystąpił z wnioskiem o rozpoznanie przez skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego zagadnień prawnych przytoczonych w sentencji postanowienia.

Wnosząc o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie dopuszczalności badania przez sąd wysokości wykazanego w spisie kosztów wynagrodzenia adwokata pod kątem zgodności tego wynagrodzenia z przesłankami określonymi w § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. Nr 154, poz. 1013 ze zm.), a w konsekwencji, dopuszczalności obniżenia wykazanego wynagrodzenia, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego twierdził, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego zarysowała się w tej kwestii rozbieżność stanowisk. Wskazał na uchwały składu trzech sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 października 1991 r., III CZP 101/91 (OSNCP 1992, nr 5, poz. 73) i z dnia 5 października 1994 r., III CZP 125/94 (OSNC 1995, nr 2, poz. 33) oraz na odmienne stanowisko wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 maja 1999 r., I PKN 59/99 (OSNAPUS 2000, nr 15, poz. 580). Wątpliwości, jakie wyłoniły się w praktyce sądów powszechnych na tle wspomnianej rozbieżności, nie wyjaśniła, w ocenie Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, uchwała składu trzech sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2000 r., III CZP 40/00 (OSNC 2001, nr 5, poz. 66). Wyrażone w uzasadnieniu tej uchwały stanowisko stało się źródłem wątpliwości co do sposobu udokumentowania wykazanego w spisie kosztów wynagrodzenia adwokata, które zostały przedstawione Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego przez Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej. Argumenty przytoczone w podjętej przez Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej uchwale w sprawie ustalania i

zasądzania kosztów postępowania w sprawach cywilnych uzasadniają, zdaniem autora wniosku, podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie drugiego z przedstawionych zagadnień prawnych.

Przedstawiając zagadnienie prawne ujęte w pytaniu trzecim, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego wskazał z kolei na krytyczne argumenty przytoczone w doktrynie po podjęciu przez skład trzech sędziów Sądu Najwyższego uchwały z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95 (OSNC 1995, nr 5, poz. 79), według której do wynagrodzenia i wydatków jednego adwokata, zaliczanych do niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata, nie dolicza się podatku VAT płaconego od usług adwokackich na podstawie przepisów ustawy z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50 ze zm.). Argumenty te, w ocenie Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, budzą wątpliwości co do prawidłowości dokonanej wykładni i z tej przyczyny zagadnienie, o którym mowa, wymaga rozstrzygnięcia przez powiększony skład Sądu Najwyższego.

Przed rozpoznaniem złożonego wniosku Trybunał Konstytucyjny wyrokiem z dnia 29 maja 2002 r., P 1/01 (OTK-A Zbiór Urzędowy 2002, nr 3, poz. 36), orzekł, że art. 16 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. Nr 16, poz. 124 ze zm.) oraz art. 225 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. Nr 19, poz. 145 ze zm.) są niezgodne z art. 92 ust. 1 Konstytucji, ponieważ nie określają wytycznych dotyczących treści aktu, oraz że rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. Nr 154, poz. 1013 ze zm.) jest niezgodne z art. 92 ust. 1 Konstytucji, ponieważ upoważnienie ustawowe, na podstawie którego zostało wydane, nie odpowiada wymogom art. 92 ust. 1 Konstytucji, a ponadto, że utrata mocy obowiązującej przepisów uznanych tym wyrokiem za niezgodne z Konstytucją nastąpi z dniem 31 maja 2003 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 78, poz. 717).

Ustawą z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o ustroju sądów administracyjnych i ustawę – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1271) dokonano nowelizacji przepisów art. 16 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1058 i Nr 126, poz. 1069) oraz art. 225 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 6 lipca

1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1059 i Nr 126, poz. 1069); znowelizowane przepisy weszły w życie z dniem 5 października 2002 r.

Minister Sprawiedliwości, na podstawie znowelizowanych przepisów Prawa o adwokaturze (Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1058, Nr 126, poz. 1069 i Nr 153, poz. 1271) i ustawy o radcach prawnych (Dz.U. z 2002 r. Nr 123, poz. 1059, Nr 126, poz. 1069 i Nr 153, poz. 1271), wydał w dniu 28 września 2002 r. rozporządzenie w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1348) i rozporządzenie w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. Nr 163, poz. 1349). Rozporządzenia te weszły w życie z dniem 5 października 2002 r. i równocześnie utraciło moc, powołane w pierwszym z przedstawionych zagadnień prawnych, rozporządzenie z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych (zob. § 23 i 24 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, Dz.U. Nr 163, poz. 1348, a także § 19 i 20 rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu, Dz.U. Nr 163, poz. 1349).

Ze względu na zmianę stanu prawnego, dokonaną po złożeniu wniosku o podjęcie uchwały, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, powołując się na przepisy art. 16 ust. 1 i 2 w związku z art. 13 pkt 3 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 924), pismem z dnia 22 listopada 2002 r. cofnął wniosek o rozpoznanie zagadnienia prawnego przedstawionego w punkcie 1 wniosku. Twierdził równocześnie, że zmiana przepisów regulujących wysokość opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych nie dezaktualizuje potrzeby rozpoznania przez skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego pozostałych zagadnień prawnych przedstawionych we wniosku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W wypadku cofnięcia wniosku o podjęcie uchwały Sąd Najwyższy – zgodnie z art. 20 ust. 2 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst:

Dz.U. z 2002 r. Nr 101, poz. 924) – pozostawia go bez rozpoznania. Jak wskazał już na to Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia składu siedmiu sędziów z dnia 13 października 1994 r., III AZP 4/94 (OSNAPUS 1995, nr 1, poz. 1), kategorię brzmienie przytoczonego przepisu nie zezwala powiększonemu składowi Sądu Najwyższego na ocenę zasadności cofnięcia wniosku. Skoro pierwszy Prezes Sądu Najwyższego pismem z dnia 22 listopada 2002 r. cofnął wniosek o rozpoznanie pierwszego z przedstawionych zagadnień prawnych, Sąd Najwyższy pozostawił wniosek w tej części bez rozpoznania (art. 20 ust. 2 ustawy o Sądzie Najwyższym).

Zagadnienia prawne, przedstawione przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego w punktach 2 i 3 wniosku, należą do kategorii tzw. abstrakcyjnych pytań prawnych, które mogą uzasadniać podjęcie uchwały, jeżeli konieczne jest „wyjaśnienie przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub których stosowanie wywołało rozbieżność w orzecznictwie”. Przewidziane w art. 13 pkt 3 ustawy o Sądzie Najwyższym przesłanki warunkujące podjęcie uchwały powinny być zatem wykazane we wniosku.

Wnosząc o rozpoznanie przez skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego przedstawionych zagadnień prawnych, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego wskazał na pierwszą z przesłanek określonych w art. 13 pkt 3 ustawy o Sądzie Najwyższym, czyli potrzebę wyjaśnienia przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce.

Sąd Najwyższy niejednokrotnie dokonywał wykładni art. 13 pkt 3 ustawy o Sądzie Najwyższym po zmianie tego przepisu, wprowadzonej przez art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 15 maja 1993 r. o zmianie ustaw – Prawo o ustroju sądów powszechnych, o prokuraturze, o Sądzie Najwyższym, o Trybunale Konstytucyjnym, o Krajowej Radzie Sądownictwa i o powołaniu sądów apelacyjnych (Dz.U. Nr 47, poz. 213), w celu ustalenia znaczenia pojęcia „wątpliwości w praktyce” (zob. np. postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego: z dnia 16 czerwca 1994 r., II UZP 8/94, OSNAPUS 1994, nr 8, poz. 130, z dnia 30 stycznia 1996 r., III CZP 172/95, OSNC 1996, nr 7-8, poz. 92, z dnia 21 listopada 1997 r., III CZP 54/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 34, z dnia 17 grudnia 1997 r., III CZP 47/97, OSNC 1998, nr 5, poz. 73, z dnia 19 listopada 1998 r., III ZP 30/98, OSNAPUS 1999, nr 10, poz. 325 czy z dnia 3 grudnia 1998 r., III CZP 38/98, OSNC 1999, nr 5, poz. 88, postanowienie całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń

Spółecznych z dnia 10 marca 1994 r., I PZP 65/93, OSNAPUS 1994, nr 10, poz. 156, a także orzeczenia powołane w uzasadnieniu tych postanowień). Przyjmował przy tym, że wątpliwości, o których mowa w art. 13 pkt 3 ustawy o Sądzie Najwyższym, dotyczą praktyki podległej nadzorowi judykacyjnemu Sądu Najwyższego. Stanowisko takie, jak podkreślano w dotychczasowym orzecznictwie, ma podstawę w przepisach o funkcji Sądu Najwyższego, który – zgodnie z art. 1 ust. 1 oraz art. 2 ust. 1 i 3 ustawy o Sądzie Najwyższym – jest naczelnym organem sądowym w Rzeczypospolitej Polskiej, sprawuje nadzór nad działalnością wszystkich innych sądów w zakresie orzekania i zapewnia prawidłowość, a także jednolitość wykładni prawa i praktyki sądowej w dziedzinach poddanych jego właściwości. Zapewnienie prawidłowości oraz jednolitości wykładni prawa i praktyki sądowej znajduje umocowanie w art. 183 ust. 1 i 2 Konstytucji, stanowiącym, że Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania oraz wykonuje także inne czynności określone w Konstytucji i ustawach. Trzeba zgodzić się z kierunkiem wykładni, przyjmującym, że wyjaśnienie przepisów prawnych w drodze uchwały Sądu Najwyższego jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy ich stosowanie wywołało wątpliwości w praktyce orzeczniczej innych sądów, nad którymi Sąd Najwyższy sprawuje nadzór judykacyjny. Szersze rozumienie przesłanki „wątpliwości w praktyce” nie znajduje uzasadnienia w przyznanych Sądowi Najwyższemu kompetencjach; poza tym prowadziłoby do naruszenia zasady niezawisłości sędziowskiej przez podejmowanie uchwał, mogących – jedynie dla zapobieżenia ewentualnym naruszeniom prawa – wpływać na kierunek rozstrzygnięcia spraw należących do właściwości sądów powszechnych (zob. uzasadnienie postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1997 r., III CZP 54/97, OSNC 1998, nr 3, poz. 34).

Dodatkowym argumentem przemawiającym za ścisłą wykładnią pojęcia „wątpliwości w praktyce” są nowe rozwiązania przyjęte w postępowaniu legislacyjnym. W projekcie ustawy o Sądzie Najwyższym, uchwalonej przez Sejm w dniu 23 listopada 2002 r., przewidziano bowiem możliwość przedstawiania tzw. abstrakcyjnych pytań prawnych jedynie w sytuacji, gdy w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego ujawnią się rozbieżności w wykładni prawa.

Z uzasadnienia wniosku złożonego przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego wynika, że wątpliwości co do potrzeby i sposobu udokumentowania wysokości wynagrodzenia adwokata w składanym sądowi spisie kosztów powzięto Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej, a zrodziły się one w związku z poglądem wyrażonym w uzasadnieniu uchwały składu trzech sędziów Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2000 r., III CZP 40/00 (OSNC 2001, nr 5, poz. 66). U podłoża przedstawionych wątpliwości leży wykładnia art. 109 k.p.c., stanowiącego, że roszczenie o zwrot kosztów wygasa, jeśli strona najpóźniej przed zamknięciem rozprawy bezpośrednio poprzedzającej wydanie orzeczenia nie złoży sądowi spisu kosztów albo nie zgłosi wniosku o przyznanie kosztów według norm przepisanych. Stosowanie tego przepisu nie budziło w praktyce orzeczniczej wątpliwości; przyjmowano jednolicie, że zgłoszenie roszczenia o zwrot kosztów następuje w postaci spisu kosztów lub wniosku o przyznanie kosztów według norm przepisanych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono, że nie ma obowiązku załączania do spisu kosztów „rachunków lub innych kwitów”, niemniej złożony spis kosztów, obejmujący poszczególne pozycje składające się na ogólną sumę kosztów, podlega sprawdzeniu przez sąd, jeżeli wzbudza wątpliwości co do swej rzetelności; w takiej sytuacji sąd może zażądać stosownych wyjaśnień lub przeprowadzić odpowiednie dochodzenie (zob. orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 31 maja 1955 r., 1 CZ 316/54, OSN 1955, nr 4, poz. 89, z dnia 17 maja 1960 r., 4 CZ 34/60, OSPiKA 1961, nr 4, poz. 117, z dnia 7 kwietnia 1970 r., II CZ 37/70, OSNCP 1971, nr 2, poz. 32, z dnia 21 maja 1975 r., IV PZ 24/95, OSNCP 1976, nr 3, poz. 50, sprost. OSNCP 1976, nr 4 s. 2 okładki, z dnia 28 kwietnia 1987 r., IV PZ 32/87, OSNCP 1988, nr 7-8, poz. 108, z dnia 17 października 1991 r., III CZP 101/91, OSNCP 1992, nr 5, poz. 73, z dnia 24 marca 2000 r., I PKN 546/99, OSNAPUS 2001, nr 15, poz. 482).

Pogląd o potrzebie przedstawienia dowodów poniesienia przez stronę kosztów wyszczególnionych w spisie, wyrażony w uzasadnieniu powołanej uchwały z dnia 23 listopada 2000 r., III CZP 40/00, dotyczył jedynie kwestii wiarygodności spisu i to w powiązaniu z zagadnieniem prawnym przedstawionym przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego w punkcie 1 wniosku.

Przedstawiony wyżej kierunek wykładni art. 109 k.p.c. zachował zatem walor aktualności. W powołanym przepisie jest mowa o złożeniu „spisu kosztów”, a nie „udokumentowanego spisu kosztów”, wobec czego nie można kreować obowiązku

udokumentowania wysokości kosztów wymienionych w spisie. Strona powinna złożyć sądowi spis kosztów, czyli pismo obejmujące wyliczenie poszczególnych pozycji, które wchodzi w skład ogólnej sumy kosztów. Spis taki podlega ocenie sądu na zasadach ogólnych (art. 233 k.p.c.), co oznacza, że może być zweryfikowany przez sąd zarówno z urzędu, jak i na zarzut strony przeciwnej.

Ze względu na jednolitą wykładnię art. 109 k.p.c. nie zachodzi potrzeba wyjaśnienia tego przepisu.

Co się zaś tyczy trzeciego z przedstawionych zagadnień prawnych, trzeba zauważyć, że Sąd Najwyższy w uchwale składu trzech sędziów z dnia 22 kwietnia 1997 r., III CZP 11/97 (OSNC 1997, nr 8, poz. 102) podtrzymał swoje wcześniejsze stanowisko i przyjął, że do kosztów przeprowadzenia w postępowaniu sądowym dowodu z opinii biegłego będącego jednostką organizacyjną określoną w § 8 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym (Dz.U. Nr 46, poz. 254 ze zm.) nie wlicza się podatku od towarów i usług VAT. Podniesione we wniosku Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego wątpliwości nie znalazły odbicia w praktyce orzeczniczej sądów (brak wskazania stosownych przykładów); odzwierciedlają one jedynie krytyczną ocenę stanowiska wyrażonego w uchwale składu trzech sędziów Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95 (OSNC 1995, nr 5, poz. 79). Ocena ta jest przy tym rezultatem odmiennej wykładni dokonanej przez Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej oraz przez niektórych przedstawicieli doktryny. Nie można zatem mówić o istnieniu wątpliwości w praktyce w ustalonym wyżej znaczeniu tego pojęcia.

Trzeba dodać, że krytyczne argumenty budzące, w ocenie Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, wątpliwości co do prawidłowości wykładni dokonanej w uchwale z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95, zostały zaprezentowane w doktrynie w 1995 r. Po tej dacie stan prawny, na tle którego zapadła wymieniona uchwała, uległ istotnej zmianie, gdyż ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. Nr 11, poz. 50 ze zm.) została wielokrotnie znowelizowana, a w dniu 12 grudnia 2001 r. weszła w życie ustawa z dnia 5 lipca 2001 r. o cenach (Dz.U. Nr 97, poz. 1050). Zmiana stanu prawnego mogła zrodzić nowe wątpliwości co do sposobu rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego przedstawionego w punkcie trzecim wniosku, które nie znalazły jeszcze odbicia w praktyce.

Z przytoczonych wyżej powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 20 ust. 1 ustawy o Sądzie Najwyższym odmówił podjęcia uchwały.